

DOI 10.36074/logos-19.03.2021.v3.34

РОЛЬ РІДНОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ СВІТОГЛЯДУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ (ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

ORCID ID: 0000-0001-6116-4760

Євтух Микола Борисович
дійсний член (академік) НАПН України
доктор педагогічних наук, професор
Інститут педагогіки НАПН України

УКРАЇНА

У системі педагогічних знань, які отримують майбутні вчителі, як і раніше важливу роль відведено формуванню їх світогляду вивченню рідної мови. І все ж таки ми є свідками того, що багато студентів, в тому числі і майбутніх учителів, до цього часу усвідомили необхідності вивчення і спілкування українською мовою. Звичайно, що це є результатом низької національної самосвідомості української нації, що пов'язано із складною трагічною долею українського народу, який довгий час був вимушений дбати не про свою духовну культуру, духовні потреби, а про виживання. Чи не найповніше питання історії утвердження української мови як державної, формування засобами мови національної свідомості і національної гідності сприймається і осмислюється, запам'ятовується і засвоюється саме на заняттях (лекціях і семінарських заняттях та під час самостійної роботи з літературою). Студенти, майбутні вчителі мають можливість простежити, яких складних випробувань зазнала українська мова в своєму розвитку, хоча й були великі злети. І все ж таки, попри всі наслідки тяжкого гніту український народ, який героїчно захищав свої землі протягом багатьох століть від різного роду загарбників, зберіг і свою мову, і традиції, і систему виховання.

Велику роль у цьому процесі відіграла стаття видатного вітчизняного педагога К. Ушинського «Рідне слово» (1861). На нашу думку, студент, який прочитав цю статтю, надовго запам'ятає смисл багатьох думок педагога щодо рідної мови. «Мова – це найважливіший, найбагатший і найцінніший зв'язок, що з'єднує віджилі, живущі і майбутні покоління народу в одне велике, історичне живе ціле... Коли зникає народна мова, народу нема більше!.. Поки живе мова в устах народу, до того часу живий народ: мова – це найповніший і найвірніший літопис багатовікового життя народу, тому, засвоюючи її, кожне нове покоління заспокоює в той же час «плоди й почуття тисячі поколінь, що передували йому й давно вже затіли» [2, с. 123]. За К. Ушинським, мова народу є найкращою характеристикою народу, бо в ній відбивається національний характер. Ось чому засвоїти мову свого народу – це значить проникнути в характер свого народу, відчувати свою ментальність, свої витоки. Чим глибше ми проникнемо в мову народу, тим глибше ми «ввійдемо» в його характер. На нашу думку ці слова К. Ушинського мають дійти до свідомості майбутніх вчителів, які повинні виховувати у дітей повагу і шану до українського слова, розуміння соціального призначення рідної мови – найдорожчого скарбу народу. Викладач повинен донести до майбутніх вчителів слова К. Ушинського, де він підкреслює, що те, що відповідає природним нахилам, діти сприймають легко і засвоюють міцно, а

те, що «суперечить цим словам, або чуже їм, ми силоміць приймаємо, удержуємо слабо».

Висновок, який робить К. Ушинський змусить майбутніх учителів замислитись, зробити глибокий логічний аналіз цього теоретичного положення педагога в органічній єдності з часом і особистістю практикою. Школа, в якій навчають дітей не рідною, а чужою мовою, говорить К. Ушинський, не пустить коріння в народне життя і не принесе для нього корисних плодів. Твердження К. Ушинського про те, що рідне слово – «єдина сфера розвитку духу» і «з метою оволодіння цією сферою має будуватися будь-яке навчання й розвиток» [2, с. 114], не втратило своєї актуальності і сьогодні.

Знайомлячи майбутніх вчителів з літературно-педагогічною спадщиною І. Франка, М. Драгоманова, С. Русової, М. Грушевського, Б. Грінченка, особливу увагу слід звернути на їх погляди про роль рідної мови у формуванні духовності дитини, про необхідність докорінної перебудови національної української школи, про їх конкретний внесок в цю перебудову (М. Драгоманов «Народні школи на Україні», М. Грушевський «Про українську мову і українську школу», С. Русова «Націоналізація дошкільного виховання», «Націоналізація школи», Б. Грінченко «Якої нам треба школи», «Народні учителі і українська школа»).

Майбутні вчителі повинні знати, що боротьба за мову – за право навчатися рідною мовою і творити нею – ускладнювалась і загострювалась появою двох ганебних актів державної сваволі російського царату: циркуляр П. Валуєва (1863), який забороняв уживати українську мову у книжках та пресі, ставити п'єси українською мовою, а також Емський указ (1876), яким заборонялося не тільки друкування книжок українською мовою, а й взагалі українська мова. Зрозуміло, що це негативно вплинуло на розвиток української культури в цілому і освіти в Україні зокрема. Це була доба важкого спаду національної ідеї. За висловом І. Франка, який глибоко переживав за долю українського народу, боровся за національну школу, «на Україні українське слово, прибите урядовим обухом, завмерло зовсім». Саме І. Франко у цій запеклій боротьбі нагадував своєму народові про те, що тільки в умовах власної держави соборної самостійної України, український народ може «навчитися чути себе українцями».

М. Драгоманов у своїй статті «По вопросу о малорусской литературе» дає народу, що «Українцям залишається тільки йти своєю дорогою і працювати, й працювати для свого народу, надіятися тільки на свої сили, не звертаючи надто великої уваги на постійних круків, ні на тих, що каркають безглуздими циркулярами, ні на тих, які думають збити їх з природньої дороги».

Хіба не актуальні ці слова сьогодні, коли ми маємо свою державу, маємо свою національну програму реформування освіти? А думка М. Драгоманова про те, замість розмов про святощі української мови, треба давати в народ, поза всім іншим літературу «утилітарну й просвітню» - тоді вона остаточно вкорениться! Як вірно зазначає сучасний науковець-літератор Л. Новиченко [1, с. 21], це заклик, просто-таки адресований більше ніж через сто років у наші часи. Хоч і прийнято закон про державність української мови, але на жаль ще і сьогодні бракує багатьох підручників для вищої та середньої загальноосвітньої школи і немає галузевих, спеціальних словників та іншої відповідної літератури, які могли б формувати світогляд майбутнього вчителя.

Через безліч подібних прикладів історико-педагогічної спадщини українського народу ми можемо і зобов'язані переконувати тих студентів, що до

цього часу не розуміють і не усвідомлюють необхідності вивчення і спілкування рідною мовою, що справжня національна гідність немислима без поваги до рідної культури, національних освітніх традицій, що першоосновою процесу відродження національної системи виховання є повернення до своїх національних коренів, до скарбниць народної педагогічної мудрості. Знати мову того народу тієї держави, де ти живеш, є не тільки життєвою необхідністю, а й громадянським обов'язком і ознакою високої культури людини.

Список використаних джерел:

- [1] Новиченко Л.М. (1997) Просвітитель. *Штрихи до наукового портрета Михайла Драгоманова*. 21.
- [2] Ушинський К.Д. (1983). *Вибрані педагогічні твори*. (2 т.) (1). Київ.